

MENKUL KIYMET ve DİĞER SERMAYE PİYASASI ARAÇLARINDA MUHASEBE ve FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI ile VERGİ USUL KANUNU HÜKÜMLERİNE GÖRE DÖNEM SONLARINDA YAPILACAK DEĞERLEME İŞLEMLERİ

Ahmet ERDAL^(*)

1 - GİRİŞ

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu 13.01.2011 tarihinde TBMM’de kabul edilerek, 1534 üncü maddesindeki hükümler çerçevesinde yürürlüğe girmek üzere 14.02.2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Söz konusu Kanun’un 26.06.2012 tarih ve 6335 sayılı Kanun’un 8 inci maddesi ile değiştirilen 64 üncü maddesinde; her tacirin, ticari defterleri tutmak ve defterlerinde, ticari işlemleriyle ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her hesap dönemi içinde elde edilen neticeleri, bu Kanuna göre açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorunda olduğu açıklanarak, maddenin son bendinde bu Kanunun defter tutma, envanter, mali tabloların düzenlenmesi, aktifleştirilmesi, karşılıklar, hesaplar, değerlendirme, saklama ve ibraz hükümlerinin 213 sayılı Kanun ile diğer vergi kanunlarının aynı hususları düzenleyen hükümlerinin uygulanmasına, vergi kanunlarına uygun olarak vergi matrahının tespit edilmesine ve buna yönelik mali tabloların hazırlanmasına engel teşkil etmeyeceği belirtilmiştir.

Yine 6102 Türk Ticaret Kanunu’nun 26.06.2012 tarih ve 6335 sayılı Kanun’un 9 uncu maddesi ile değiştirilen “Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Yetkisi” başlıklı 88 inci maddesinde ise; 64 ilâ 88 inci madde hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan, Türkiye Muhasebe Standartlarına, kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların ayrılmaz parçası olan yorumlara uymak ve bunları uygulamak zorunda oldukları ifade edilmiş ve söz konusu Kanun’un 6335 sayılı Kanun’la değişik geçici 6’ncı maddesinde; Kamu Göze-

^(*) Vergi Müfettişi

timi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından belirlenen şirketlerin 1/1/2013 tarihinde veya özel hesap dönemi dolayısıyla daha sonraki bir tarihte başlayacak hesap dönemi için, münferit ve konsolide finansal tablolarının düzenlenmesinde, Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulamak (TMS) zorunda oldukları açıklanmıştır.

Yukarıda açıklanan Kanun hükümleri çerçevesinde işletmeler, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda açıklanan kayıt tutma yükümlülüklerini yerine getirip, bu Kanunun değerlemeye ilişkin hükümlerine göre vergi matrahına esas teşkil edecek mali tablolarını oluşturacak ancak, 6102 sayılı TTK'nın geçici 6'ncı maddesine göre Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından belirlenen şirketler, münferit ve konsolide finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartlarında açıklanan hükümlere göre değerleyeceklerdir.

Nitekim, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun 17.11.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararında;

1- Kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar olarak belirtilen Halka açık şirketler, bankalar, sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri, faktöring şirketleri, finansman şirketleri, finansal kiralama şirketleri, varlık yönetim şirketleri, emeklilik fonları, ihraççılar ve sermaye piyasası kurumları ile faaliyet alanları, işlem hacimleri, istihdam ettikleri çalışan sayısı ve benzeri ölçütlere göre önemli ölçüde kamuoyunu ilgilendirdiği için Kurum tarafından bu kapsamda değerlendirilen kuruluşlar ile,

2- 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunun 1534 üncü maddesinin ikinci fıkrasında sayılan;

Sermaye Piyasası Kanununa göre, ihraç ettikleri sermaye piyasası araçları borsada veya teşkilatlanmış diğer bir piyasada işlem gören şirketler, aracı kurumlar, portföy yönetim şirketleri ve konsolidasyon kapsamına alınan diğer işletmeler,

Bankacılık Kanununun 3 üncü maddesinde tanımlanan bankalar ile bağlı ortaklıkları,

3/6/2007 tarihli ve 5684 sayılı Sigortacılık Kanununda tanımlanan sigorta ve reasürans şirketleri,

28/3/2001 tarihli ve 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda tanımlanan emeklilik şirketlerinin,

3- Ve son olarak 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunun 397'nci maddesi çerçevesinde Bakanlar Kurulu kararıyla bağımsız denetime tabi olacak şirketlerin,

Münferit ve konsolide finansal tablolarının hazırlanmasında Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulamasına, bu kapsama dâhil olmayanlar için Kurumca bir belirleme yapıncaya kadar yürürlükteki mevzuatın uygulanmasının devamına karar verilmiştir.

Mevcut karar çerçevesinde, 6102 sayılı Kanun'un 397 inci maddesine göre bağımsız denetime tabi olacak şirketler için Bakanlar Kurulu'nca yapılacak belirlemeye ilişkin beklentiler de göz önüne alındığında, 01.01.2013 tarihinden itibaren mali tablolarını TMS kapsamında oluşturması gereken işletmeler açısından önemli bir değişikliğin olmayacağı tahmini oldukça tutarlı gözükmektedir.

Ancak bu durum, Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları kapsamında mali tablolarını oluşturan işletmeler açısından, yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun değerlemeye ilişkin hükümleri çerçevesinde vergi matrahını oluşturma yükümlülüklerini ortadan kaldırmamaktadır.

Dolayısıyla, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun 17.11.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararında belirtilen şirketler ile Bakanlar Kurulunca belirlenecek bağım-

sız denetime tabi olan şirketler bir taraftan Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları kapsamında mali tablolarını oluştururken, diğer taraftan aynı mali tabloların 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümleri çerçevesinde mali karın tespiti için de hazırlanması gerekmektedir.

Bu noktada, Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları ve Vergi Usul Kanunu'na göre dönem sonlarında yapılması gereken değerlendirme işlemleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim, makalemizin izleyen bölümlerinde bunlardan sadece menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları hakkındaki değerlendirme farklılıkları irdelenerek, finansal araçların değerlendirilmesine ilişkin uygulama farklılıkları ortaya konmaya çalışılacaktır.

2- MENKUL KIYMET ve DİĞER SERMAYE PİYASASI ARACI TANIMI ve GVK GEÇİCİ

67. MADDESİ KAPSAMINDA GRUPLANDIRILMASI

“Menkul kıymet” kavramı ile ilgili olarak Sermaye Piyasası Mevzuat ve vergi kanunlarında çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Sermaye Piyasası Mevzuatı çerçevesinde menkul kıymetler sermaye piyasası araçları içerisinde tanımlanmış ve ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir tutarı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Sermaye Piyasası Kurulu'nca belirlenen, kıymetli evrakların menkul kıymet olarak kabul edileceği açıklanmıştır.¹

Vergi Mevzuatında ise doğrudan menkul kıymet tanımı yapılmamıştır. Ancak, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 67'nci maddesinin 13 numaralı bendinde, madde kapsamında tevkifata konu olan ya da konu olabilecek menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları için özellikleri itibariyle;

Türkiye'de ihraç edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulunca kayda alınmış olması veya,

Türkiye'de kurulu menkul kıymet ve vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem görmesi veya,

Bu özellikleri taşımasa dahi Hazinece veya diğer kamu tüzel kişilerin ihraç edilmiş olması,

Şeklinde üç farklı grup altında belirleme yapıldıktan sonra söz konusu bendin izleyen paragrafında; bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alması, satması, değişim hakkı ve/veya yükümlülüğünü veren sözleşmelerin vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri olduğu açıklanarak, bu türev ürünlerinin geçici 67'nci madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı olarak kabul edileceği belirtilmiştir.

Yukarıda belirtilen gruptandırma açısından, menkul kıymetlerin borsada işlem görüp görmediğinin belirlenmesi önem arz etmekte, menkul kıymet için dönem sonu itibariyle dikkate alınacak değerlendirme ölçütü ise menkul kıymetin borsada işlem görüp görmemesine göre belirlenmektedir. Bu sebeple, menkul kıymetler için dönem sonlarında kullanılan değerlendirme ölçütleri hakkında açıklama yapılmadan önce, yukarıda yapmış olduğumuz gruptandırma dikkate alınarak, menkul kıymet kavramının içerisinde bulunan iktisadi kıymetlerden bazıları hakkında kısaca bilgi vermemiz yerinde olacaktır.

2.1- Türkiye'de İhraç Edilen ve Sermaye Piyasası Kurulunca Kayda Alınan Menkul Kıymetler

Menkul kıymetlerin Sermaye Piyasası Kurulu'nca kayda alınması, şirketlerin gerekli belgelerle Kurula başvurmalarını, yatırımcıları bilgilendirmek için hazırlanan izahnamenin Kurulca onaylanması

¹ SPK yatırımcıyı bilgilendirme kitapçığı.

ve izahnamenin Ticaret Siciline tescil ve ilanını kapsayan bir süreç olup bu süreci, halkın ihraç edilen sermaye piyasası aracını almaya davet edildiği “sirküler” in yayımlanması takip etmektedir.²

Bu noktada, Kurul tarafından kayda alınacak menkul kıymetlerin başında hisse senetleri gelmektedir. Hisse Senetleri; anonim şirketler, eshamlı komandit şirketler ile özel kanunlarla kurulan, Merkez Bankası, iktisadi devlet teşekkülleri, kamu iktisadi teşekkülleri, sigorta şirketleri ve aracı kurumlar gibi kuruluşlarca çıkarılabilen, sahibi olan kişiye kar payı, rüşhan hakkı, tasfiyeye katılma, şirket yönetimine katılma, oy kullanma ve bilgi alma hakları ile sır saklama ve taahhüt ettiği sermayeyi ödeme gibi yükümlülükler veren kıymetli evrak niteliğinde bir senettir.³

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından kayda alınacak bir diğer menkul kıymet grubu ise, şirketler tarafından ihraç edilen borçlanma araçlarıdır. Bunlar, şirketlerin borçlu sıfatı ile düzenleyip Kurul kaydına alınmak üzere ihraç ettiği emre, nama veya hamiline yazılı kıymetli evraklar olup, özel kesim tahvilleri, finansman bonoları ve banka bonoları bu gruptadır.⁴

Özel kesim tahvilleri, anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları, sahibine sadece şirket aktifi üzerinde alacaklılık hakkı veren, vadesi 1 yıldan az olmamak üzere çıkarılan sabit ya da değişken faiz getirisine sahip olabilen borçlanma senetleridir.

Banka bonoları ise, kalkınma ve yatırım bankalarının borçlu sıfatıyla düzenleyerek iskonto esasına göre sattıkları ve vadeleri 60 ila 360 gün arasında değişebilen senetler olup, aynı niteliklere sahip olan banka dışındaki ortaklıklar tarafından ihraç edilenleri ise finansman bonusu olarak adlandırılmaktadır.⁵

2.2- Türkiye’de Kurulu Menkul Kıymet, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarında İşlem Gören Menkul Kıymetler

2.2.1- Menkul Kıymetler Borsası ve Bu Borsalarda İşlem Gören Menkul Kıymetler:

Menkul kıymetler borsası, menkul kıymetlerin ve diğer sermaye piyasası araçlarının güven ve istikrar içinde, serbest rekabet şartları altında kolayca alınıp satılmasını sağlamak üzere SPK’nın teklifi ve ilgili Bakanlığın izniyle kurulan, kamu tüzel kişiliğine sahip kamu kurumları olup, Ülkemizde menkul kıymetler borsalarını düzenleme ve denetleme yetkisi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’na (İMKB) verilmiştir. Nitekim, menkul kıymetlerin borsa kotuna alınması, para, kambiyo, kıymetli maden ve vadeli işlemlerle ilgili piyasalar açmak, menkul kıymetler pazarı oluşturmak ve borsada alım satımların güven altında serbest piyasa koşulları altında yapılmasını sağlamak İMKB’nin görev ve yetkileri arasındadır.⁶

İMKB’de işlem gören menkul kıymetler arasında yukarıda özellikleri hakkında kısaca bilgi verdiğimiz hisse senetleri dışında, borçlanma araçları ve borsa yatırım fonları da bulunmaktadır.

İMKB’de işlem gören borçlanma araçları, Türk Lirası ve döviz ödemeli Devlet İç Borçlanma Senetleri, Özel Sektör Tahvilleri, Gelire Endeksli Senetler ve TCMB tarafından ihraç edilen Likidite Senetleri

² Temel Düzey SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık 16. Baskı/ Prof. Dr. KARAPINAR Aydın, Yrd. Doç. Dr. BAYIRLI Rıdvan, Yrd. Doç. Dr. ALTAY Adem, Yrd. Doç. Dr. BAL Hasan, Yrd. Doç. Dr. BAL Emine Çına / sayfa 29, 30.

³ Temel Düzey SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık a.g.e., sayfa 265 ila 268.

⁴ Temel Düzey SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık a.g.e., sayfa 278.

⁵ Temel Düzey SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık a.g.e., sayfa 323, 324.

⁶ Temel Düzey SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık a.g.e., sayfa 36, 37.

olup, hisse senetleri İMKB Pay Piyasasında işlem görürken, borçlanma araçları İMKB Borçlanma Araçları Piyasasında işlem görmektedir.⁷

Bu noktada, İMKB’de işlem gören Devlet İç Borçlanma senetleri olan Devlet Tahvilleri, Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen, vadeleri 1 yıldan fazla olan, değişken ya da sabit faiz getirisine sahip olabilen borçlanma senetleridir. İMKB Borçlanma Araçları Piyasası’nda tahvillerle birlikte işlem gören gelire endeksli senetler ise, Hazine Müsteşarlığınca ihraç edilen Devlet iç borçlanma senetleri olup, getirileri Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Devlet Malzeme Ofisi, Devlet Hava Meydanları İşletmeleri ve Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü’nden Bütçe’ye aktarılan hasılat paylarından oluşan ve asgari gelir payı garantili kupon ödemelerine sahip olan menkul kıymetlerdir.⁸

İMKB Borçlanma Araçları Piyasasında işlem gören bir diğer menkul kıymet olan likidite senetleri ise, piyasadaki likiditenin düzenlenmesi için ve sadece açık piyasa işlemlerinin etkinliğini artırmak amacıyla kullanılan, Merkez Bankası tarafından kendi nam ve hesabına, 91 günü aşmayan vadelerde iskontolu olarak ihraç edilen kıymetli evraklardır.⁹

Borsa yatırım fonları da, bir borsa endeksini baz alan, baz aldığı endeksin performansını yatırımcılara yansıtmayı amaçlayan ve katılma belgeleri payları gibi İMKB’de işlem görmesi sebebiyle borsada işlem gören menkul kıymetler grubunda değerlendirilmesi gereken iktisadi kıymetler arasında olup, fon içtüzüklerinde belirtilmek suretiyle, portföy değerinin aylık ağırlıklı ortalama bazda en az %25’ini, devamlı olarak mevzuata göre özelleştirme kapsamına alınan Kamu İktisadi Teşebbüsleri dahil Türkiye’de kurulmuş ortaklıkların hisse senetlerine yatırmış fonlar A tipi, diğerleri B tipi olarak adlandırılmaktadırlar.

2.2.2- Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) ile Bu Borsada İşlem Gören Menkul Kıymetler¹⁰:

Vadeli işlem ve opsiyon borsası işletmek amacıyla kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi ve aynı zamanda borsanın kendisi olan VOB, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş. olarak, Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan ülkemizdeki ilk özel borsa kuruluşudur.

VOB’da işlem gören menkul kıymetler “vadeli işlem sözleşmeleri” olarak adlandırılmakta olup, vadeli işlem genel olarak; anlaşmanın bugün yapılması, anlaşma yükümlülüklerinin ise gelecekte yerine getirilmesi yönünde yapılan işlemler olarak ifade edilmektedir.

Vadeli işlem sözleşmesi ise (futures), ileri bir tarihte, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni veya döviz alma veya satma yükümlülüğü getiren sözleşmedir.

Bu noktada, vadeli işlem sözleşmesinde alım satıma konu mal veya finansal aracın niteliği, miktarı, süresi ve teslim yeri standart olarak tanımlanmış olduğundan bu unsurlar değişmemekte, vadeli işlem sözleşmelerinde piyasa koşullarına göre değişen, alım satım sırasında oluşan fiyat olmakta ve bu da kazancı belirlemektedir.

2.3- Hazinece veya Diğer Kamu Tüzel Kişilerince İhraç Edilmiş Olan Menkul Kıymetler

Menkul kıymetlerle ilgili olarak Gelir Vergisi Kanunu’nun geçici 67’nci maddesinde belirlenen ni-

⁷ www.imkb.gov.tr

⁸ Hazine Müsteşarlığı GES Tanıtım Kılavuzu.

⁹ www.tcmb.gov.tr

¹⁰ www.vob.org.tr

teliklerden hareketle yapmış olduğumuz bir diğer gruplandırma ise Hazine ve diğer kamu tüzel kişileri tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerdir.

Hazine ve diğer kamu tüzel kişilerin ihraç edilen menkul kıymetler; devler tahvilleri, hazine bonoları ve gelire endeksli senetlerdir. Bunlardan devler tahvilleri ve gelire endeksli senetler İMKB borçlanma araçları piyasasında işlem gördüğünden, söz konusu menkul kıymetler hakkında 2.2.1 inci bölümünde bilgi verilmiş olup, bu bölümde sadece hazine bonoları hakkında kısaca açıklama yapılacaktır.

Hazine bonoları Devletin finansman gereksinimini karşılamak amacıyla 1 yıldan kısa vadeli olarak çıkartılan iç borçlanma araçları olarak tanımlanmaktadır. Hazine bonolarını, bir diğer iç borçlanma senedi olan Devlet tahvilinden ayıran en önemli fark da, vadelerinin 1 yıldan az olması ve kuponlu olarak ihraç edilmemeleridir. Dolayısıyla Hazine bonolarında Devlet tahvilinde olduğu gibi dönemsel faiz ödemesi bulunmamakta, bunların getirileri nominal bedelleri üzerinden iskonto edilerek alınmak suretiyle fiyatına yansıtılmaktadır. Yani, Hazine bonosunun vadeye kadar değeri nominal değere ulaşacağı için, alış bedeli ile nominal bedel arasındaki fark yatırımcının kazancı olmaktadır.¹¹

2.4- Diğer Sermaye Piyasası Araçları¹²

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 67. maddesinin 13 numaralı bendinin ilk paragrafında menkul kıymetler, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından kayda alınma, İMKB veya VOB'da işlem görme ve son olarak Kamu Tüzel Kişilerin ihraç edilmiş olma şeklinde niteliklere göre gruplandıktan sonra, söz konusu bendin ikinci paragrafında, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri açıklanarak, bu türev ürünlerinin geçici 67'nci madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı olarak kabul edileceği belirtilmektedir.

Bu noktada türev araçları olarak adlandırılan diğer sermaye piyasası araçları grubu, değeri başka bir finansal varlığın veya malın değerine doğrudan bağlı olarak, dayanak varlığın sahipliğinin el değiştirmesine gerek olmaksızın, bu varlıkla ilgili hak ve yükümlülüklerin ticaretine imkan sağlayan sözleşmeler olup, VOB'da işlem gören vadeli işlem sözleşmeleri(futures) ile birlikte forward, opsiyon ve swap sözleşmeleri bu gruba dahil olmaktadır.

Vadeli işlem sözleşmelerinin (futures) temelini oluşturan ve esas itibarıyla vadeli işlem sözleşmelerinin tezgahüstü piyasalarda işlem gören hali olarak nitelendirebileceğimiz forward sözleşmelerinde vadeli işlem sözleşmelerinden farklı olarak standart bir sözleşme tipi bulunmamakta ve sözleşmenin şartları (fiyat, miktar, kalite, vade ve yer) alıcı ile satıcı tarafından karşılıklı olarak belirlenebilmektedir.

Opsiyon sözleşmeleri ise, belli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), opsiyona dayanak varlık oluşturan belli miktardaki bir malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi belli bir fiyattan (kullanım fiyatı) alma ya da satma hakkını, belli bir prim karşılığında opsiyonu satın alan kişiye (lehtar) veren ancak zorunlu tutmayan, buna karşın opsiyonun satıcısını (keşidecisini) lehtar tarafından talep edilmesi halinde satmaya ya da satın almaya zorunlu tutan sözleşmelerdir.

Opsiyon satan yatırımcı, opsiyonu alan kişiden tahsil ettiği prim karşılığında, opsiyonun vadesinde veya vadesi dolana kadar olan herhangi bir tarihte, opsiyona dayanak oluşturan belli miktardaki bir malı, finansal ürünü, bir sermaye piyasası aracını veya bir ekonomik göstergiyi, opsiyonu alan yatırımcının talebi halinde belirli bir fiyattan alma ya da satma yükümlülüğünü üzerine almaktadır.

¹¹ Temel Düzey SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık, a.g.e., sayfa 302.

¹² www.vob.org.tr

Türev araçlarının sonuncusu olarak nitelendirebileceğimiz swap (takas) ise; Önceden belirlenmiş bir formüle ve vadelere göre, iki veya daha fazla taraf arasında gerçekleşecek olan nakit akışının mübadelesini sağlayan, özel olarak hazırlanmış sözleşmelere denilmektedir. Borçlanma senetlerine ve dövize dayalı swap sözleşmeleri yaygın olarak kullanılmaktadırlar.

Bu noktada, faize dayalı bir swap sözleşmesini örnek olarak vermemiz gerekirse; A bankasının B bankasına önümüzdeki 5 yıl boyunca her sene toplam 1 milyon dolarlık bir borç üzerinden sözleşme belirlenmiş sabit bir faiz ödeme yükümlülüğüne girmesi ve buna karşılık B bankasının da A bankasına aynı ödeme vadelerinde yine 1 milyon dolar üzerinden fakat değişken faizli bir ödeme yapmayı kabul etmesi, değişken faizin sabit faiz ile değiştirilmesi (swap edilmesi) şeklinde gösterilebilir.

3- VERGİ USUL KANUNU HUKÜMLERİ VE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE DÖNEM SONLARINDA YAPILMASI GEREKEN DEĞERLEME İŞLEMLERİ

3.1- Menkul Kıymet ve Diğer Sermaye Piyasası Araçlarının Değerlemesinde Kullanılacak Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları

Menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları Türkiye Muhasebe Standartlarında(TMS) finansal araçlar kavramı içerisinde kalmaktadır. Bu noktada finansal araç TMS 32’de “Bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da özkaynağa dayalı finansal aracında artışa neden olan herhangi bir sözleşmedir.” Şeklinde tanımlanmış olup finansal varlıklar arasında; diğer işletmenin özkaynağa dayalı finansal araçları(hisse senetleri, iştiraklerdeki payları, limited şirket payları gibi), sözleşmeden doğan likit kıymet veya finansal varlık elde etme hakları(diğer işletmelere ait tahvil veya kar/zarara katılma belgesi) ile avantajlı durumlarda finansal varlık ve finansal borçların başka bir işletme ile takasına veya satın alınmasına hak kazandıran sözleşmeler bulunmaktadır.(vadeli işlem sözleşmeleri, opsiyon ve swaplar gibi türev araçları)

Bu noktada, menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçların ile ilgili işlemlerde kullanılacak olan standartlar, “TMS 32 Finansal Araçlar : Sunum” standardı ki daima “TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme (değerleme)” standardı ile birlikte kullanılmakta olup, esas itibariyle finansal araçların değerlendirme bakımından sınıflaması TMS 39 nolu standardın 9 uncu maddesine göre yapılmaktadır. Ancak, Kasım 2009’da yayımlanan Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (UFRS) 9, finansal varlıkların sınıflaması ve değerlendirilmesi ile ilgili TMS 9’da yapılan 4’lü sınıflamayı kaldırarak ikili bir sınıflandırma ve değerlendirme kuralı getirmiştir.¹³

TMS 39 finansal varlık ve borçları özellikle değerlendirme ölçütlerinin kullanılması ve finansal tablolarda raporlanması açısından dört grupta sınıflandırmıştır. Tüm bu sınıflandırmalarda dikkate alınması gereken kriter ise bu varlık ya da yükümlülüğün ne amaçla iktisap edildiğidir. Yani TMS 39 özün önceliği ve ekonomik amacı sınıflandırmalarda kriter olarak dikkate almakta ve finansal varlık ve finansal borçlar aşağıda görülen başlıklarla ayrıma tabi tutulmaktadır.¹⁴

- Gerçeğe uygun değer ile değerlendirilerek, sonucu kar ya da zarar yazılacak finansal varlık ve borçlar,
- Vadeye kadar elde tutulacak varlıklar,
- Kredi ve alacaklar,
- Satılmaya hazır finansal varlıklar.

¹³ Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları 5. baskı/Prof. Dr. ÖRTEN Remzi, Prof. Dr. KAVALL Hasan, Prof. Dr. KARAPINAR Aydın/ sayfa 470,471.

¹⁴ Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları 5.baskı/ sayfa 476.

TFRS 9 ise TMS 39'un belirlediği yukarıda başlıklar itibarıyla görülen sınıflama ve değerlendirme hükümlerini kaldırmakta bunun yerine ikili bir sınıflama getirmekte ve bu sınıflama ve değerlemede hakim olan iki kıstasın bir arada bulunmasını özellikle aramaktadır. Buna göre;¹⁵

1- İşletme yönetimin finansal varlığı nasıl kullanacağı, ne amaçla iktisap ettiği. Yani vadesine kadar olan sürede faizinden veya kur farkından yararlandıktan sonra ana parayı tahsil etmeyi mi düşünüyor yoksa fiyat hareketlerinden yararlanmayı mı planlıyor. Finansal aracı alım satım amaçlı mı yoksa getiri amaçlı mı yönetecek?

2- Finansal aracın niteliği nedir? Finansal aracın niteliği belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara-ya ilişkin faiz ödemelerini mi kapsıyor, yoksa gelecekte belirsiz bir şekilde nakit akışları veya elden çıkarma kazançları mı sağlıyor? Örneğin bir tahvil veya benzer bir şekilde sağlayacağı getiriler belirli mi? Ya da hisse senetlerinde olduğu gibi önceden belirlenmeyen tutar ve zamanlarda getiri mi sağlıyor.

Yukarıda açıklanan kriterler çerçevesinde, eğer bir finansal araç vadeye kadar elde tutulacaksa ve bu finansal aracın getirisi önceden belirlenebilir anapara ve faizlere dayanıyor ise, bu araç **itfa edilmiş maliyetinden** değerlendirilecektir. Ancak, bu iki koşul birden sağlanamıyorsa **gerçeğe uygun değeri** ile değerlendirilecektir.

Bu noktada, İtfa edilmiş maliyetinden ölçülmesi gereken finansal varlıklara ilişkin olarak ortaya çıkan faiz, reeskont giderleri ve vade farkları gibi değerlendirme farkları dönemsellik ilkesine uygun şekilde doğrudan kar ve zarar hesaplarına intikal ettirilecektir.

Benzer şekilde, Gerçeğe uygun değerinden ölçülen finansal varlıklarda da değerlendirme farkları kar veya zarar hesaplarında muhasebeleştirilecektir. Bunlar spekülasyon amacıyla elde tutulan ve alacaklılık hakkı sağlayan borçlanma belgeleri olabileceği gibi, ne amaçla yönetilirse yönetilsin hisse senedi veya benzer özkaynağa dayalı finansal araçlar da olabilir. Ancak bunlardan, sadece özkaynağa dayalı finansal araçlardan alım satım amaçlı yönetim modeli uygulanmayan (spekülatif amaçla elde tutulmayan) menkul kıymetlerden doğan değerlendirme farklarını "diğer kapsamlı gelir" üzerinden kar veya zararla ilişkilendirmeksizin özkaynaklarda muhasebeleştirmek de mümkündür.¹⁶

3.2- Menkul Kıymet ve Diğer Sermaye Piyasası Araçlarının Değerlemesi ile İlgili Olarak 213 Sayılı VUK'da Yer Alan Hükümler

Menkul kıymetler için mali karın tespiti ile ilgili olarak yapılması gereken değerlendirme işlemleri 213 sayılı VUK'un 279 uncu maddesindeki hükümler çerçevesinde yerine getirilmektedir. Buna göre söz konusu Kanun hükmünde;

Hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymetin borsa rayici ile değerlendirilmesi gerektiği, borsa rayicinin olmaması ya da muvazaalı bir şekilde oluşması halinde değerlemeye esas bedelin, menkul kıymetin alış bedeline, vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının, eklenmesi suretiyle hesaplanacağı ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç ede-

¹⁵ Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları 5. Baskı/sayfa 482.

¹⁶ Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları 5. Baskı/sayfa 494.

nin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetlerin yine alış bedeli ile değerlendirileceği açıklanmıştır.

Konuyla ilgili olarak çıkartılan 369 numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde de; hisse senetleri ile portföyünün en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri dışında kalan menkul kıymetlerin borsa rayici ile değerlendirileceği açıklandıktan sonra, borsa rayicinin olmaması veya muvazaalı olarak oluştuğunun anlaşılması halinde, borsa rayici yerine menkul kıymetin alış bedeline, değerlendirme gününe kadar oluşan gelirin eklenmesi suretiyle bulunacak tutarın esas alınması gerektiği ancak, anılan Kanunun 263 üncü maddesinde borsa rayicinin oluşumunda normal dalgalanmalar dışında bariz kararsızlıklar görülen hallerde değerlemeye takaddüm eden 30 gün içindeki ortalama rayici, borsa rayici olarak esas aldırma Maliye Bakanlığının yetkili olduğu, bu kapsamda Maliye Bakanlığınca aksi yönde bir düzenleme yapılmadığı sürece, borsada son muamele gününde oluşan rayiç esas alınmak suretiyle değerlendirme yapılacağı belirtilmiştir.

Diğer sermaye piyasası araçlarının değerlemesi ile ilgili olarak ise, öncelikle bu kıymetlerin vergi kanunları çerçevesinde menkul kıymet olarak kabul edilip edilmeyeceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Zira menkul kıymet olarak kabul edilmemesi durumunda yapılacak değerlendirme işleminde 213 sayılı VUK'un "özel haller" başlıklı 289 uncu maddesinin kullanılması gerekmektedir.

Söz konusu madde hükmünde ise, Vergi Usul Kanunu'nun "iktisadi işletmeye dahil kıymetlerin değerlendirme esasları" bölümünde yer almayan veya bu bölümde yazılı olup da kendi ölçülerıyla değerlendirilmesine imkan bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi vergi değerleriyle, diğerleri, varsa borsa rayici, yoksa mukayyet değerleri, o da yoksa emsal bedeliyle değerlendirileceği açıklanmıştır.

3.3- Türkiye'de İhraç Edilen ve SPK Tarafından Kayda Alınan Menkul Kıymetler İçin TMS/TFRS ile VUK'a Göre Yapılacak Değerleme İşlemleri

Makalemizin ikinci bölümünde menkul kıymetler ile ilgili olarak yapmış olduğumuz gruplandırma kapsamında Türkiye'de İhraç Edilen ve Sermaye Piyasası Kurulunca Kayda Alınan Menkul Kıymetler; Hisse senetleri, Özel kesim tahvilleri, finansman bonoları ve banka bonoları olarak açıklanmış ve söz konusu menkul kıymetler hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Bu noktada, söz konusu menkul kıymetleri aktifinde bulunduran işletmelerin dönem sonlarında yapması gereken değerlendirme işlemleri şöyledir.

3.3.1- TMS İlkeleri ve 213 Sayılı VUK Hükümleri Çerçevesinde Hisse Senetlerinde Dönem Sonlarında Yapacak Değerleme İşlemleri¹⁷

a) TMS/TFRS Yer Alan İlkelere Göre:

Makalemizin III/A bölümünde yapmış olduğumuz açıklamalardan anlaşıldığı üzere, özkaynağa dayanan finansal araçlar olan, bir vade ya da oran içermeyen ve getirileri faiz gibi tutarlara bağlı olmayan hisse senetleri başlangıçta ve sonrasında gerçeğe uygun değer ile değerlendirileceklerdir.

Ancak hisse senetlerinin elde tutma amacının baştan karar verilmesine göre, alım satım amaçlı yönetim modeli uygulanmayan yani spekülasyon amaçla alınmayan hisse senetleri için oluşan değerlendirme

¹⁷ Karşılaştırmalı TMS/TFRS- Vergi Uygulamaları ve Sonuçları/ AKBULUT Akın /sayfa 125 ila 127.

farkları diğer kapsamlı gelir tablosunda raporlanmak suretiyle kar veya zararla ilişkilendirmeksizin özkaynaklarda muhasebeleştirilecektir.

Bu noktada, hisse senetleri TFRS 9'a göre ilk kayda alınırken işlem fiyatı ile muhasebeleştirilecektir. Borsa'da işlem gören hisse senedinin dönem sonundaki gerçeğe uygun değeri ise değerleme günü itibarıyla borsa değeri olacaktır.

b) Vergi Usul Kanunu Hükümlerine Göre:

Yukarıda da açıkladığımız üzere, hisse senetleri VUK'a göre alış bedeli ile değerlendirilecektir. Bu bakımdan hisse senedinin halka açık ya da kapalı bir anonim ortaklığına ait olmasının veya bir komandit şirkete ait olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, borsada işlem gören bir hisse senedinin değerleme günündeki değerinin alış bedelinden düşük ya da yüksek olması durumunda vergisel açıdan herhangi bir işlem yapılmayacaktır.

Örnek:

A Aş. 08.08.2012 tarihinde borsada işlem gören bir şirketin 10.000 adet hisse senedini 2,44 TL'den satın almıştır. Hisse senedinin 31.12.2012 tarihindeki kapanış değeri 2,56 TL' dir.

TFRS 9 uyarınca hisse senedi gerçeğe uygun değer yani satın alma bedeli ile aktife alınacaktır. Dönem sonunda hisse senedinin gerçeğe uygun değeri birim başına (2,56-2,44=) 0,12 TL arttığından, (10.000 x 0,12=) 1.200,00 TL' nin menkul kıymetin değerine eklenmesi gerekmektedir.

VUK' a göre alış bedeli ile değerlendirilen hisse senedinin dönem sonunda borsada oluşan değeri ile ilgili herhangi bir değerleme kaydı yapılmayacaktır.

Bu durumda mali karın hesaplanması için, TFRS 9'a göre oluşan ve kara eklenen 1.200,00 TL' nin ticari kardan çıkarılması gerekmektedir.

3.3.2- TMS İlkeleri ve 213 Sayılı VUK Hükümleri Çerçevesinde Özel Kesim Tahvilleri (borsada işlem görmeyen) İçin Dönem Sonlarında Yapacak Değerlenme İşlemleri¹⁸

Makalemizin önceki bölümlerinde açıkladığımız üzere, şirketler tarafından ihraç edilen borçlanma araçlarından olan tahviller Sermaye Piyasası Kurulu tarafından kayda alınması gereken menkul kıymetler olduğu gibi, menkul kıymetler borsasında da işlem görebilmektedir.

Bu noktada, aşağıda menkul kıymetler borsasında işlem görmeyen özel kesim tahvilleri için uygulanacak değerleme ölçütleri açıklanacak olup, borsada işlem gören tahviller için yapılacak değerleme işlemlerine ise makalemizin ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

a) TMS/TFRS Yer Alan İlkeler Göre:

Makalemizin 3.1. bölümünde belirttiğimiz üzere, getiri amaçlı yönetilen finansal aracın getirisi önceden belirlenebilir anapara ve faizlere dayanması halinde, **itfa edilmiş maliyetinden** değerlendirilmesi gerekmektedir.

TFRS 9'da açıklanan ilkeler çerçevesinde finansal aracın itfa edilmiş maliyet değerinin hesaplanabilmesi için, gelecekte elde edilecek tutarının etkin faiz oranı kullanılarak bu günkü değere iskonto edilmesi gerekmektedir.

Etkin faiz yöntemi (EFO), finansal varlığın itfa edilmiş maliyeti ile değerlendirilmesi ve ilgili faiz gelirinin ilişkili olduğu döneme dağıtılması yöntemidir. Bu yöntemde kullanılan etkin faiz oranı da finansal

¹⁸ Karşılaştırmalı TMS/TFRS- Vergi Uygulamaları ve Sonuçları/sayfa 125 ila 127.

aracın beklenen ömrü boyunca tahsil edilecek tahmini nakit toplamını, ilgili finansal varlığın net bu günkü değerine indirgeyen orandır.

b) Vergi Usul Kanunu Hükümlerine Göre:

Hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri dışında kalan her türlü menkul kıymet öncelikle borsa rayıcı ile değerlendirilecek, borsa rayıcının olmaması ya da muvazaalı bir şekilde oluşması halinde ise değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline, vadesinde elde edilecek gelirin iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının, eklenmesi suretiyle hesaplanacaktır.

Makalemizin ikinci bölümünde belirttiğimiz üzere, özel sektör tahvilleri Sermaye Piyasası Kurulunun iznine tabi olup direkt halka arz yolu ile borsada ihraç edilebileceği gibi menkul kıymet borsası dışındaki piyasalarda da alım satıma konu olabilmektedir. Bu noktada, bir tahvil İMKB borçlanma araçları piyasasında işlem görüp görmemesine göre kullanılacak değerlendirme ölçütü değişecek, borsa dışındaki piyasalarda alınıp satılan tahvilleri aktifinde bulunduran işletme için dönem sonundaki değerini, iktisap tarihinden bilanço tarihine kadar geçen sürede işlemiş faizleri değerlendirme farkı olarak dikkate almak suretiyle hesaplamak gerekecektir.

Örnek:

Alım satım sırasındaki değeri 100.000,00 TL olan menkul kıymetler borsasında işlem görmeyen bir tahvilin, her ay 2.000,00 TL tahsilatı ve 12 ayın sonunda anapara ve faiziyle birlikte tahsil edilecek 102.000,00 TL'nin vadesi ve ödeme planı belli olduğundan etkin faiz oranı ile itfa edilmiş maliyetinden ölçülebilecektir. Ayrıca, itfa edilmiş maliyeti ile ölçülen varlıklarda başlangıçtaki işlem bedeline alım maliyetlerin de eklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle alım esnasında ödenen 500,00 TL komisyon gider yazılmayarak maliyete eklenecek ve tahvilin başlangıçtaki muhasebeleştirme değeri 100.500,00 TL olacaktır.

Bugünkü Değer	Etkin Faiz Oranı	Faiz Tutarı	Aylık Tahsilatlar	Dönem Sonu Değeri	Tarih
100.500,00	0,01953	1.963,00	2.000,00	100.463,00	30.10.2012
100.463,00	0,01953	1.962,28	2.000,00	100.425,28	30.11.2012
100.425,28	0,01953	1.961,54	2.000,00	100.386,82	31.12.2012

TFRS 9 uyarınca 30.09.2012 tarihinde alınan tahvilin 31.12.2012 tarihine kadar etkin faiz oranı ile hesaplanması sonucunda faiz geliri yazılan değerlendirme farkı; (1.963,00 + 1.962,28 + 1.961,54=) 5.886,82 TL olacaktır.

213 sayılı VUK'un 279 uncu maddesine göre 30.09.2012 ile 31.12.2012 tarihleri arasında işleyen faiz [(100.000 x % 2) x 3=] 6.000,00 TL olacaktır.

Vergi Kanunlarına göre gelir yazılması gereken faiz tutarı 6.000,00 TL

GVK 40. Md göre doğrudan gider yazılabilecek tutar 500,00 TL

Vergi Kanunlarına göre gelir yazılması gereken tutar 5.500,00 TL

Sonuç olarak mali karın tespiti için (5.886,82 - 5.500,00=) 386,82 TL'nin ticari kardan çıkarılması gerekmektedir.

3.3.3- TMS İlkeleri ve 213 Sayılı VUK Hükümleri Çerçevesinde Finansman Bonoları ve Banka Bonoları İçin Dönem Sonlarında Yapacak Değerlenme İşlemleri:

Makalemizin önceki bölümlerinde açıkladığımız üzere, ihracı Sermaye Piyasası Kurulunun izni-ne tabi olan yani Kurul tarafından kayda alınan ancak, menkul kıymetler borsasında işlem görmeyen banka bonoları ve finansman bonoları, kalkınma ve yatırım bankalarının borçlu sıfatıyla düzenleyerek iskonto esasına göre sattıkları ve vadeleri 60 ila 360 gün arasında değişebilen menkul kıymetlerdir.

a) TMS/TFRS Yer Alan İlkelere Göre Değerleme İşlemleri:

Özel kesim tahvilleri için yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalar finansman ve banka bonoları için de geçerlidir. Çünkü söz konusu menkul kıymetler vadeye kadar elde tutulacak nitelikte ve bu amaçla alınan, getirisi yani vade sonundaki değeri önceden belirlenebilir nitelikte olan finansal araçlar olduğundan **itfa edilmiş maliyetinden** değerlendirilecektir.

Finansal aracın itfa edilmiş maliyet değerinin hesaplanabilmesi için, gelecekte elde edilecek tutarın etkin faiz oranı kullanılarak bu günkü değere iskonto edilmesi gerekmektedir.

b) Vergi Usul Kanunu Hükümlerine Göre:

Yukarıda da açıkladığımız üzere, hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri dışında kalan menkul kıymetin varsa borsa rayici, borsa rayicinin olmaması ya da sağlıklı olmaması halinde "kıst getiri yöntemi" olarak ifade ettiğimiz yani, menkul kıymetin alış bedeline, vadesinde elde edilecek gelirin iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının, eklenmesi suretiyle bulunacak bedelle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu noktada, dönemsel faiz getirisine sahip olmayan ancak iskontolu olarak ihraç edilip vade sonunda ulaşacağı bedel ile iktisap bedeli arasındaki fark kadar getiri sağlayan bonolar, dönem sonlarında kıst getirisi hesaplanmak suretiyle değerlendirilmesi gereken menkul kıymetlerdendir.

Örnek¹⁹:

8 Aralık 2012 tarihinde 60 gün vadeli, 100.000,00-TL nominal değerli finansman bonosunu 97.869,00 TL ödeyerek satın almıştır. Bu durumda öncelikle EFO hesaplanmalıdır. EFO aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

$$100.000,00 - 97.869,00 = 2.131,00$$

$$2.131,00 / 97.869,00 = 0,0218$$

$$[(1 + 0,0218)^{(365/60)} - 1] = 0,14$$

Yatırımın vadesi olan 6 Şubat 2013 tarihindeki değeri olan 100.000,00-TL'yi değerlendirme günü olan 31 Aralık 2012 tarihine indirgenmesiyle (37 gün) bulunacak değer hesaplandığında;

$100.000,00 / [(1 + 0,14)^{(37/365)}] = 98.680,00$ TL bononun 31.12.2012 tarihi itibarıyla değeri olacak ve dönem sonu itibarıyla dönem geliri olarak raporlanacak tutar $(98.680,00 - 97.869,00 =) 811,00$ TL, dönem sonunda menkul kıymet geliri olarak raporlanması gereken tutar olacaktır.

Yukarıda yapmış olduğumuz hesaplamalardan anlaşılacağı üzere, menkul kıymetin vade sonunda ulaşacağı değeri bu güne indirgeyen iskonto oranı olan EFO kullanılarak 31.12.2012 itibarıyla bononun değeri hesaplanmış yani vadeden geriye doğru gelinmiştir. Oysa VUK'da açıklanan değer-

¹⁹ Doc. Dr. SELVİ Yakup, İstanbul Üniversitesi Muhasebe Ana Bilim Dalı, Etkin Faiz Yöntemi ve Raporlamadaki Önemi/ çalışmanın 52. sayfasındaki örnek uyarlanmıştır.

leme hükümlerine baktığımızda iktisap tarihinden dönem sonuna yani ileriye doğru bir hesaplama yapılmaktadır.

Bu noktada vadede ulaşacağı değer belli olan söz konusu bono için Vergi Usul Kanunu hükümleri çerçevesinde kıst getiri aşağıda görüldüğü şekilde hesaplanabilecektir;

$$100.000,00 - 97.869,00 = 2.131,00$$

$$2.131,00/60 = 35,52$$

$$35,52 \times 23 = 816,88$$

Bu durumda mali karın hesaplanması için, (816,88-811,00 =) 5,88 TL'nin ticari kara eklenmesi gerekmektedir.

3.3.4- Türkiye'de Kurulu Menkul Kıymet ve Vadeli İşlem Borsalarında İşlem Gören Kıymetler Hakkında TMS/TFRS ile VUK Hükümlerine Göre Yapılacak Değerleme İşlemleri:

Makalemizin 2.2. bölümünde açıklandığı üzere İMKB'de işlem gören menkul kıymetler, hisse senetleri, borçlanma araçları ve borsa yatırım fonları olarak gruplandırılarak, İMKB'de işlem gören borçlanma araçlarının, Devlet İç Borçlanma Senetleri, Özel Sektör Tahvilleri, Gelire Endeksli Senetler ve TCMB tarafından ihraç edilen Likidite Senetleri olduğu açıklanmıştır.

VOB'da işlem gören menkul kıymetler ise "vadeli işlem sözleşmeleri" olarak adlandırılmakta olup, vadeli işlem genel olarak; anlaşmanın bugün yapılması, anlaşma yükümlülüklerinin ise gelecekte yerine getirilmesi yönünde yapılan işlemler olarak ifade edilmiştir.

Bu noktada hisse senetleri hakkında, Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu hükümleri çerçevesinde yapılması gereken değerleme işlemleri, SPK tarafından kayda alınan menkul kıymetler başlığı altında makalemizin önceki bölümlerinde açıklama yapılmış olup, İMKB'de işlem gören diğer menkul kıymetler ile VOB'da işlem gören vadeli işlem sözleşmelerini aktifinde bulunduran işletmelerinin dönem sonlarında yapması gereken değerleme işlemleri aşağıda açıklanacaktır.

3.3.4.1-TMS İlkeleri ve 213 Sayılı VUK Hükümleri Çerçevesinde İMKB'de İşlem Gören Borçlanma Araçları için Dönem Sonlarında Yapacak Değerleme İşlemleri:

İMKB Borçlanma Araçları Piyasasında işlem gören borçlanma araçları, Devlet İç Borçlanma Senetleri, Özel Sektör Tahvilleri, Gelire Endeksli Senetler ve TCMB tarafından ihraç edilen Likidite Senetleri olup, söz konusu menkul kıymetler için geçerli olan Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu Hükümlerine göre yapılacak değerleme yöntemlerindeki fark ve benzerlikler aşağıda açıklanmıştır.

a) TMS/TFRS Yer Alan İlkelere Göre Değerleme İşlemleri:

Makalemizin önceki bölümlerinde de açıkladığımız üzere TFRS 9'a göre, değerleme işlemlerinde finansal varlıklar ya itfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değerleri ile ölçülecek ve bu sınıflandırma esas itibarıyla finansal varlığın ilk iktisabında yapılacaktır.

Buna göre, spekülasyon amaçla elde tutulmayan yani vade sonuna kadar beklemek suretiyle getirisinden faydalanılması amaçlanan finansal varlıkların dönem sonlarında itfa edilmiş maliyet yöntemi ile etkin faiz oranı kullanılarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla elde tutulan tahvil/bono gibi menkul kıymetlerin borsada işlem görüp görmemesi TMS açısından kullanılacak ölçme yöntemini belirlemede önem arz etmemekte, bu menkul kıymetlerin makalemizin III/C-2 ve 3 üncü bölümlerde açıklanan yöntemlerle değerlemeye tabi tutulması gerekmektedir.

Spekülatif amaçla elde tutulan ve alacaklılık hakkı sağlayan tahvil/bono benzeri menkul Kıymetlerin dönem sonlarındaki değeri ise gerçeğe uygun değer ile ölçülecek, söz konusu menkul kıymet borsada işlem görüyorsa bu değer borsada oluşan fiyat olacaktır.

b) Vergi Usul Kanunu Hükümlerine Göre:

IMKB’de işlem gören hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51’i Türkiye’de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri dışında kalan menkul kıymetin tamamının borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Borsa rayicinden kastedilen ise, Maliye Bakanlığı’nca aksi yönde bir düzenleme yapılmadığı sürece, borsada son muamele gününde oluşan bedel olacaktır.

Bu noktada, IMKB’de işlem gören ve spekülatif amaçla elde tutulan tahvil/bono benzeri menkul kıymetler gerek Muhasebe Standartları gerekse Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre borsa rayici ile değerlendirildiğinden değerlendirme farklılığı oluşmamaktadır. Ancak, burada önemli bir farklılık IMKB borçlanma araçları piyasasında işlem gören menkul kıymetlerden spekülatif amaçla yönetilmeyen ve vade sonuna kadar elde tutulacak dolayısıyla vadede veya vadeye kadar sağlayacağı getiri bu günden belli olup, dönem sonlarındaki değeri itfa edilecek maliyet yöntemi ile ölçülecek menkul kıymetler açısından oluşmaktadır.

Çünkü söz konusu menkul kıymetin dönem sonundaki değeri, vadede ya da vadeye kadar sağlayacağı getirilerin toplamı etkin faiz oranı kullanılmak suretiyle değerlendirme gününe indirgenerek ölçülürken, Vergi Usul Kanunu’nu doğrudan borsa rayicinin dikkate almaktadır.

Örnek²⁰:

Vadesi 2 yıl (730 gün) olan, 1.000.000,00-TL nominal değerli, %24 kupon faizli ve faizleri yılda bir kez ödenen bir tahvil, ihraç tarihi olan 10 Aralık 2012 tarihinde 944.340,00 TL ödeyerek satın alınmıştır. Söz konusu tahvilin spekülatif amaç dışında, vade sonuna kadar elde tutulmak amacıyla alındığını ve 31.12.2012 tarihinde IMKB borçlanma araçları piyasasındaki ortalama değerinin 967.000,00 TL olduğunu kabul edelim.

$240.000 / [(1+EFO)^{(365/365)}] + 1.240.000 / [(1+EFO)^{(730/365)}]$, EFO=%28 olarak hesaplanmaktadır.

Yatırımın ilk faiz gelirinin ödenme tarihi olan 10 Aralık 2013 tarihine kadar kalan gün sayısı 344, ikinci faiz gelirinin ve anaparanın geri ödenme tarihi olan 10 Aralık 2014 tarihine kadar kalan gün sayısı da 709 gündür. Bu nakit girişlerinin değerlendirme günü olan 31 Aralık 2012 tarihine indirgenmesiyle bulunacak değer de aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

$240.000 / [(1+0,28)^{(344/365)}] + 1.240.000 / [(1+0,28)^{(709/365)}] = 957.850,00$ olarak hesaplanmaktadır.

Bu durumda Muhasebe standartlarına göre $(957.850,00 - 944.340,00) = 13.510,00$ TL’nin dönem karı olarak raporlanması gerekmektedir.

Ancak değerlendirme günü itibarıyla borsa rayici 967.000,00 TL olan tahvil için VUK hükümleri uyarınca oluşan değerlendirme farkı $(967.000,00 - 957.850,00) = 9.150,00$ TL olacak dolayısıyla Muhasebe Standartlarına göre yapılan değerlendirme işleminden mali kara ulaşmak için bu tutarın dönem karına eklenmesi gerekecektir.

²⁰ Etkin Faiz Yöntemi ve Raporlamadaki Önemi/ çalışmanın 53.sayfasındaki örnek uyarlanmıştır.

3.3.4.2-TMS İlkeleri ve 213 Sayılı VUK Hükümleri Çerçevesinde Yatırım Fonları için Dönem Sonlarında Yapacak Değerlenme İşlemleri^{21,22}

Yatırım fonları, Sermaye Piyasası Kanunu ve bu kanuna dayanarak Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çıkartılan tebliğ esaslarına göre bankalar, aracı kurumlar, sigorta şirketleri, emekli ve yardım sandıkları tarafından kurulabilen, borsada işlem gören yerli ve yabancı şirketlerin hisse senetleri ile özel ve kamu kesimi borçlanma senetleri, altın ve diğer kıymetli madenler ve bunlara dayalı olarak ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarına yatırım yapabilen ve portföy değerinin aylık ağırlıklı ortalama bazında en az %25 inin devamlı olarak Türk şirketlerine yatırmış olanları A tipi diğerleri B tipi olarak sınıflandırılan menkul kıymetlerdir.

a) TMS/TFRS Yer Alan İlkelere Göre Değerleme İşlemleri:

Fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonları "hisse senedi fonu" olarak adlandırılmakta olup, bu fonun katılma belgeleri hisse senetlerinin değerlemesinde olduğu gibi gerçeğe uygun değer ile değerlendirilecektir.

Bu noktada, fon portföyünü oluşturan hisse senetleri ve diğer menkul kıymetler her iş günü akşamı işlem gördükleri borsalarda oluşan ortalama fiyatlarla değerlendirilerek, fon portföy değerine alacakların eklenmesi ve borçların çıkarılması ile fon toplam değeri bulunmakta ve bu değerden hareketle yatırım fonunun değerlendirme günü itibarıyla açıkladığı fiyat, katılma belgeleri için kullanılacak gerçeğe uygun fiyatı olmaktadır.

Yatırım fonları içinde İMKB işlem gören tek fon tipi ise, "borsa yatırım fonları" dır. Bu fonlar, yetkili aracı kuruluşlar tarafından, yatırımcılardan toplanan nakit ile, baz alınan endekste menkul kıymetlerin satın alınmasıyla oluşturulan portföyler olup, baz aldıkları endekste hisse senetleri ya da diğer enstrümanların (altın, tahvil, döviz vb.) getirisini yansıtmakta ve riskini taşımaktadır.

Bir endekse dayalı olarak çıkarılan ve baz aldığı endeks kapsamındaki menkul kıymetlere endekste ağırlıkları oranında yatırım yapan borsa yatırım fonları, bu sayede örneğin İMKB-30 endeksine yatırım yapmak isteyen bir yatırımcı, endekste payları ayrı ayrı almak yerine borsa yatırım fonuna yatırım yaparak söz konusu endekse yatırım yapma imkanı bulmakta ve endeksin getirisinden yararlanabilmektedir.

Nitekim, en önemli özelliği İMKB'de işlem görebilmesi olan ve payları aynen hisse senetleri gibi, aracı kurumlar vasıtasıyla İMKB Fon Pazarı'nda alınıp satılabilen borsa yatırım fonlarına ait paylar gerçeğe uygun değer ile değerlendirilecek ve değerlendirme günündeki gerçeğe uygun değeri, İMKB fon pazarında alış ve satış fiyatı olan işlem fiyatı olacaktır.

b) Vergi Usul Kanunu Hükümlerine Göre:

Vergi Usul Kanunu'nun 279 uncu maddesi uyarınca, yatırım fonu katılma belgelerinin alış bedeli ile değerlendirilmesi için, fon portföylerinin en az yüzde 51'inin hisse senetlerinden oluşması ve bu hisse senetlerinin de Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketler tarafından ihraç edilmesi gerekmektedir.

Bu noktada, "hisse senedi fonuna" ait katılma belgeleri için Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre kullanılacak değerlendirme ölçütü alış bedeli olacak ancak, söz konusu fona ait katılma belgelerinin mu-

²¹ www.imkb.gov.tr

²² Karşılaştırmalı TMS/TFRS- Vergi Uygulamaları ve Sonuçları/sayfa 151 ila 153.

hasebe standartları kapsamında gerçeğe uygun değer yani, fonun değerleme günü itibariyle açıkladığı fiyat ile değerlendirilmesi gerekecek dolayısıyla, hisse senedi fonuna ait katılma belgelerinin alış bedeli ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark da niteliğine göre mali kara ulaşmada ticari kara eklenmesi ya da ticari kardan çıkarılması gereken fark olarak dikkate alınacaktır.

Vergi Usul Kanunu'nun 279 uncu maddesi uyarınca, alış bedeli ile değerlendirilmesi gereken yatırım fonu katılma belgeleri dışında kalan katılma belgeleri ise borsa rayici ile değerlendirilecektir.

Bu durumda, bir endekse dayalı olarak çıkartılan ve baz aldığı endeks kapsamındaki menkul kıymetlere endeksteki ağırlıkları oranında yatırım yapan borsa yatırım fonları İMKB'de işlem gördüğünden, bu fona ait payın değerlendirme günü itibariyle borsada oluşan işlem fiyatı gerek Vergi Usul Kanunu gerekse Muhasebe Standartları kapsamında değerlendirme ölçütü olarak dikkate alınacaktır.

3.3.4.3- TMS İlkeleri ve 213 Sayılı VUK Hükümleri Çerçevesinde Vadeli İşlem Borsalarında (VOB) İşlem Gören Kıymetler Hakkında Yapılacak Değerleme İşlemleri

Yukarıda da kısaca belirttiğimiz gibi, VOB'da işlem gören menkul kıymetler "vadeli işlem sözleşmeleri" olarak adlandırılmakta olup, vadeli işlem genel olarak; anlaşmanın bugün yapılması, anlaşma yükümlülüklerinin ise gelecekte yerine getirilmesi yönünde yapılan işlemler olarak ifade edilmektedir.

Vadeli işlem sözleşmesi ise kısaca (futures), ileri bir tarihte, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni veya döviz alım veya satım yükümlülüğü getiren sözleşmedir.

a) TMS/TFRS Yer Alan İlkeler Göre Değerleme İşlemleri²³:

TFRS 9 uyarınca taraf olunan türev ürünü kapsamındaki finansal araçlar sözleşmenin girildiği tarihte yani başlangıçta gerçeğe uygun değer ile kayıtlara alınacak, türev sözleşmesinin başlangıçta gerçeğe uygun değeri ise söz konusu kıymet için VOB'da oluşan işlem fiyatı olacaktır.

Vadeli işlem sözleşmesi dönem sonlarında da aynı ölçüt ile değerlendirilerek, Borsa'da oluşan gerçeğe uygun değer farkının olumlu olması halinde varlık, olumsuz olması halinde ise yükümlülük olarak kaydedilecek ve oluşan değer değişimleri diğer finansal araçlarda olduğu gibi gelir hesapları ile denkleştirilecektir.

b) Vergi Usul Kanunu Hükümlerine Göre:

Yukarıda da açıkladığımız gibi bu gün itibariyle VOB'da işlem gören tek türev ürünü vadeli işlem sözleşmeleridir. Bu noktada vadeli işlem sözleşmelerinin için dönem sonlarında kullanılacak değerlendirme ölçütünün ne olması gerektiği, söz konusu sermaye piyasası aracının Vergi Kanunlarına göre menkul kıymet olarak kabul edilip edilmeyeceği ile ilgilidir.

Makalemizin ikinci bölümünde belirttiğimiz üzere menkul kıymet kavramı ile ilgili olarak Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 67'nci maddesinin 13 numaralı bendinde bir belirleme yapılmakta olup söz konusu maddede;

Bu maddede geçen menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı ifadesinin, özel bir belirleme yapılmadığı sürece Türkiye'de ihraç edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulunca kayda alınmış ve/veya

²³ Karşılaştırmalı TMS/TFRS- Vergi Uygulamaları ve Sonuçları/sayfa 186 ila 201.

Türkiye’de kurulu menkul kıymet ve vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem gören menkul kıymetler veya diğer sermaye piyasası araçları ile kayda alınmamış olsa veya menkul kıymet ve vadeli işlem borsalarında işlem görmese dahi Hazinece veya diğer kamu tüzel kişilerin ihraç edilecek her türlü menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracını ifade edeceği açıklandıktan sonra izleyen bentte genel olarak türev ürünleri tanımlanarak, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunacağı belirtilmiştir.

Bu noktada söz konusu kanun maddesinde, menkul kıymet ve diğer sermaye araçları için yapılan belirlemenin geçici 67’nci madde uygulaması için geçerli olacağı belirtilmiş olmasına rağmen, Vergi Kanunları’nda menkul kıymet ve türev ürünleri ile ilgili olarak geçici 67 inci madde dışında bir tanımlama yapılmamış olması, finansal araçlar için Vergi Usul Kanunu’na göre kullanılması gereken değerlendirme ölçütlerini belirlemede geçici 67’nci madde hükmünün kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

Söz konusu kanun hükmünde vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, Vadeli İşlem ve Opsiyon borsasında işlem görsün ya da görmesin menkul kıymet kavramından ayrılarak diğer sermaye piyasası aracı olarak tanımlanmış olduğundan, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ve benzer nitelikte olan türev ürünlerinin menkul kıymet olarak kabul edip Vergi Usul Kanunu’nun “menkul kıymetler” başlıklı 279 uncu maddesine göre değerlemeye tabi tutulması doğru olmayacaktır.

Vergi Usul Kanunu’nun 289 uncu maddesinde ise, iktisadi işletmelere dahil kıymetlerin değerlendirilmesi bölümünde yazılı olmayan veya yazılı olup da kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkan bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi vergi değerleriyle, diğerleri, varsa borsa rayıcı, yoksa mukayyet değerleri, o da yoksa emsal bedeliyle değerlendirileceği açıklanmış olduğundan, VOB’da işlem gören vadeli işlem sözleşmeleri (futures) için kullanılacak değerlendirme ölçütünü, söz konusu finansal araç için dönem sonunda borsada oluşan fiyat olarak kabul etmek daha doğru olacaktır.

Bu itibarla vadeli işlem sözleşmeleri için Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu hükümleri açısından dönem sonlarında yapılacak değerlendirme işleminde kullanılacak ölçütler paralellik arz etmekte ve vadeli işlem sözleşmelerinin değerlendirilmesinden kaynaklı ticari ve mali kar farklılığı oluşmamaktadır.

3.3.4.5- Hazinece veya Diğer Kamu Tüzel Kişilerin ihraç Edilmiş Olan Menkul Kıymetler Hakkında TMS/TFRS ile VUK Hükümlerine Göre Yapılacak Değerleme İşlemleri

Hazine ve diğer kamu tüzel kişilerin ihraç edilen menkul kıymetler; devler tahvilleri, hazine bonoları ve gelire endeksli senetlerdir. Bunlardan devler tahvilleri ve gelire endeksli senetler İMKB borçlanma araçları piyasasında işlem gördüğünden, söz konusu menkul kıymetlerin değerlemesi ile ilgili olarak 3.4.1 inci bölümünde bilgi verilmiş olup, bu bölümde sadece hazine bonoları için yapılacak değerlendirme işlemleri açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu noktada öncelikle söz konusu menkul kıymet hakkında kısaca bilgi vermemiz gerekirse;

Hazine bonoları Devletin finansman gereksinimini karşılamak amacıyla 1 yıldan kısa vadeli olarak çıkartılan iç borçlanma araçları olup kuponlu olarak ihraç edilmezler. Dolayısıyla Hazine bonolarında Devlet tahvilinde olduğu gibi dönemsel faiz ödemesi bulunmamakta, bunların getirileri nominal bedelleri üzerinden iskonto edilerek alınmak suretiyle fiyatına yansıtılmaktadır.

a) TMS/TFRS Yer Alan İllelere Göre Değerleme İşlemleri:

Makalemizin önceki bölümlerinde de açıkladığımız üzere TFRS 9'a göre, değerleme işlemlerinde itfa edilmiş maliyet ya da gerçeğe uygun değerler yöntemi kullanılacak, spekülative amaçla elde tutulan ve alacaklılık hakkı sağlayan menkul kıymetlerin dönem sonlarındaki değeri gerçeğe uygun değer ile, vade sununa kadar beklemek suretiyle getirisinden faydalanılması amaçlanan finansal varlıklar ise itfa edilmiş maliyet ile değerlendirilecektir.

Buna göre hazine bonoları menkul kıymetler borsasında işlem görmediğinden, spekülative amaçla elde tutulan varlıklardan ziyade vade sununa kadar beklemek suretiyle getirisinden faydalanılması amaçlanan finansal varlıklar niteliğinde olduğundan, dönem sonlarında itfa edilmiş maliyet yöntemi ile etkin faiz oranı kullanılarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Örnek²⁴:

İşletme 30 Kasım 2012 tarihinde 90 gün vadeli, 600.000,00TL nominal değerli hazine bonosunu 576.006,00 TL ödeyerek satın almıştır.

Bu yatırımın 90 günlük süre için oluşacak 23.994,00 TL tutarındaki faiz getirisinin dönemlere pay edilmesinde, "günlük bileşik faiz" hesabıyla bulunacak "etkin faiz oranının" kullanılacağı "etkin faiz yöntemine" göre etkin faiz oranı aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır.

$$600.000 / [(1 + EFO)^{(90/365)}] = 576.006, \quad EFO = [(600.00 / 576.003)^{(365/90)} - 1] = 0,18$$

%18 olan EFO kullanılarak yatırımın vadesi olan (kalan 59 gün) 28 Şubat 2010 tarihindeki 600.000,00 TL'nin değerlendirme günü olan 31 Aralık 2009 tarihine indirilmesi suretiyle bulunacak değer de;

$$600.000 / [(1 + 0,18)^{(59/365)}] = 584.160,00 \text{ TL olarak hesaplanacaktır.}$$

Dolayısıyla, Muhasebe Standartları çerçevesinde ticari karın belirlenmesinde faiz geliri olarak raporlanacak tutar (584.160-576.006)=8.154,00 TL olacaktır.

b) Vergi Usul Kanunu Hükümlerine Göre:

Finansman ve banka bonoları ile ilgili olarak yaptığımız açıklamalara paralel olarak, dönemsel faiz getirisine sahip olmayan ancak iskontolu olarak ihraç edilip vade sonunda ulaşacağı bedel ile iktisap bedeli arasındaki fark kadar getiri sağlayan hazine bonoları da, dönem sonlarında kıst getirisi hesaplanmak suretiyle değerlendirilmesi gereken menkul kıymetler arasındadır.

Nitekim, yukarıda vermiş olduğumuz örnek kapsamında Vergi Usul Kanunu hükümleri çerçevesinde 90 günlük bu getiri aylar itibarıyla aşağıdaki tabloda görüldüğü şekilde hesaplanacak ve iktisap tarihinden değerlendirme tarihine kadar geçen süre için oluşan 7.998,00 TL tutarındaki faiz geliri tahakkuk etmiş olacak ve Muhasebe Standartları kapsamında yapılan değerlemeden kaynaklanan faiz geliri ile arasındaki (8.154,00-7.998,00)=156,00 TL mali kara ulaşmada ticari kardan çıkarılması gereken bir unsur olarak dikkate alınacaktır.

Dönem	31.12.2012	31.01.2013	28.02.2013
Hazine Bonosu	576.006,00	576.006,00	576.006,00
Faiz Gelir Tahakkukları	7.998,00	15.996,00	23.994,00

²⁴ Etkin Faiz Yöntemi ve Raporlamadaki Önemi/ çalışmanın 55 ve 55.sayfasındaki örnek uyarlanmıştır.

3.3.4.6- Diğer Sermaye Piyasası Araçları Hakkında TMS/TFRS ile VUK Hükümlerine Göre Yapılacak Değerleme İşlemleri

Makalemizin 2.4. bölümüne açıkladığımız üzere, türev araçları olarak adlandırılan diğer sermaye piyasası araçları, VOB'da işlem gören vadeli işlem sözleşmeleri(futures) ile birlikte forward, opsiyon ve swap sözleşmeleri de bu gruba dahil olmaktadır.

Bu noktada vadeli işlem sözleşmelerinin değerlemesi ile ilgili olarak Borsa'da işlem gören kıymetlerin değerlendirilmesi ile ilgili bölümde açıklama yapıldığından, makalemizin bu bölümünde sadece forward, opsiyon ve swap sözleşmelerinin değerlendirilmesi hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

a) TMS/TFRS Yer Alan İkelere Göre Değerleme İşlemleri²⁵:

TFRS 9'da forward, swap ve opsiyon sözleşmeleri türev ürünleri arasında sayılıp, bu finansal araçların başlangıçta gerçeğe uygun değeri yani işlem fiyatı ile kayıtlara alınacağı, aynı şekilde sonraki raporlama dönemlerinde de gerçeğe uygun değer ile değerlendirileceği, gerçeğe uygun değer farkının olumlu olması durumunda varlık, olumsuz olması durumunda ise yükümlülük olarak kayda alınacağı açıklanmıştır.

Bu noktada, söz konusu türev ürünleri ile ilgili olarak dönem sonlarında yapılacak değerlendirme işlemlerinde varlık ya da yükümlülük olarak raporlanacak değerlendirme farkları da gelir/gider hesaplarına aktarılacaktır.

b) Vergi Usul Kanunu Hükümlerine Göre²⁶:

Forward işlemleri esas itibarıyla bir taahhüt niteliğinde olduğundan ve gelirin elde edilmesi sözleşmenin sonuçlanması ile gerçekleştiğinden, vadeye kadarki dönem içinde yapılacak değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) dönem kazancı ile ilişkilendirilmemesi, mali kara dahil edilecek kar veya zararın vade sonunda tespit edilmesi gerekmektedir.

Benzer şekilde Opsiyon sözleşmelerinde de elde etme, opsiyon sözleşmesinde belirtilen hakkın kullanılması ile birlikte gerçekleşeceğinden, opsiyonun kullanıldığı tarihe kadar olan dönem içerisinde yapılan değerlendirme farklarının dönem kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerekmektedir.

Ancak, opsiyon sözleşmesinde belirtilen hakkı satan tarafça, opsiyon hakkının satışı karşılığında alınan bedel olan opsiyon primi sözleşmenin düzenlediği tarihte kesinleştiğinden bu tarih itibarıyla gelir olarak kaydedilmesi gerekmektedir.

Örnek:

A Aş'nin 04.11.2012 tarihinde (F) Bankası ile yapmış olduğu 5 ay vadeli forward USD alım sözleşmesine ilişkin veriler aşağıda görüldüğü gibidir.

İşlem Tarihi	: 04.11.2012
Vade Tarihi	: 04.04.2013
Sözleşme Tutarı	: 1.000.000,00 USD
Sözleşme Kuru	: 1,8090
Vadede Spot Kur	: 2,0168
31.12.2012 Tarihli Kur	: 1,9628

²⁵ Karşılaştırmalı TMS/TFRS- Vergi Uygulamaları ve Sonuçları/sayfa 186 ila 201.

²⁶ Karşılaştırmalı TMS/TFRS- Vergi Uygulamaları ve Sonuçları/sayfa 186 ila 201.

TFRS 9 uyarınca sözleşmenin başlangıçta gerçeğe uygun değeri $(1.000.000 \times 1,8090=)$ 1.809.000,00 TL'dir.

31.12.2012 tarihinde sözleşmenin gerçeğe uygun değeri $(1.000.000 \times 1,9628=)$ 1.962.800,00 TL'dir.

31.12.2012 tarihinde standartlara göre gelir yazılan gerçeğe uygun değer farkı $(1.962.800-1.809.000=)$ 153.800,00 TL'dir.

Buna göre, 31.12.2012 tarihinde gelir yazılan 153.800,00 TL'nin mali kara geçerken ticari kardan çıkarılması gerekmektedir.

Swap işlemlerinden yaygın olarak kullanılan para swapında yani, tarafların önceden anlaştıkları oran ve koşullarda belirli miktardaki para birimlerini değiştirmek suretiyle gerçekleştirecekleri işlemlerde elde etme sözleşmenin vadesinde gerçekleşeceğinden, vadeye kadar dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) dönem karı ile ilişkilendirilmemesi, mali kara dahil edilecek kar veya zararın vade sonunda tespit edilmesi gerekmektedir.

Yaygın olarak kullanılan ve gösterge bir anapara üzerinden farklı faiz oranı esaslarına göre hesaplanacak faizlerin iki taraf arasında anlaşılan vadelerde değişimini öngören türü olan faiz swapında ise, sözleşmede yer alan faiz oranları dikkate alınarak hesaplanan faiz değişimlerinin yapıldığı dönemler itibarıyla elde etme gerçekleşeceğinden, bu dönemlerin sonuna kadar ilgili dönem içinde yapılan değerlemelerin mali karın tespitinde dikkate alınması gerekmektedir.

Örnek:

A Aş'nin (F) Bankası ile yapmış olduğu 2.000.000,00 USD bedelli USD/TL para swapı sözleşmesine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

İşlem Tarihi	: 25.12.2012
Vade Tarihi	: 24.01.2013
İşlem Tarihindeki Kur	: 1,9112
Sözleşme Kuru (vade)	: 1,9220
31.12.2012 Tarihli Banka Kuru	: 1,9119

TFRS 9 uyarınca sözleşmenin başlangıçta gerçeğe uygun değeri $(2.000.000 \times 1,9112=)$ 3.822.400,00 TL olacaktır.

31.12.2012 tarihinde sözleşmenin gerçeğe uygun değeri $(2.000.000 \times 1,9119=)$ 3.823.800,00 TL'dir.

31.12.2012 tarihinde standartlara göre gelir yazılan gerçeğe uygun değer farkı, $(3.823.800-3.822.400=)$ 1.400,00 TL olacaktır.

Bu işlemde A Aş. sözleşme tarihinde 2.000.000,00 USD karşılığı olarak 3.822.400,00 TL verecek ve vadede, 2.000.000,00 USD'yi verip $(\times 1,9220=)$ 3.844.000,00 TL'yi alacaktır.

Swap işlemi nedeniyle A Aş. tarafından sözleşme kuru üzerinden (1,9220) vade tarihinde (F) bankasına yapılacak 2.000.000,00 USD tutarındaki döviz teslimi bir taahhüt işlemi niteliğinde olduğundan $(3.844.000,00\text{TL}-3.822.400,00\text{TL}=)$ 21.600,00 TL tutarındaki gelirin elde edilmesi vade tarihinde gerçekleşecek ve Muhasebe Standartları kapsamında dönem sonunda yapılan değerlendirme işlemi nedeniyle raporlanan 1.400,00 TL gelirin, mali kara ulaşmak için ticari kardan çıkartılması gerekecektir.

4- SONUÇ

Makalemizin giriş bölümünde açıklandığı üzere, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun 17.11.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararına göre, 660 sayılı KHK'da belirtilen kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1534 üncü maddesinin ikinci fıkrasında sayılan şirketler ve de aynı Kanunun 397 nci maddesi çerçevesinde Bakanlar Kurulu kararıyla bağımsız denetime tabi olacak şirketler için, 01.01.2013 tarihinden itibaren münferit ve konsolide finansal tablolarının hazırlanmasında Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulaması zorunluluğu getirilmiştir.

Dolayısıyla, bu şirketler bir taraftan Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları kapsamında mali tablolarını oluştururken, diğer taraftan aynı mali tabloların 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümleri çerçevesinde mali karın tespiti için de hazırlanması gerekmektedir.

Bu kapsamda işletmelerin aktiflerinde bulunan menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları ile ilgili olarak dönem sonlarında yapacakları değerleme işlemlerinde Muhasebe Standartları göre "gerçeğe uygun değer" ile "itfa edilmiş maliyet" olmak üzere iki temel ölçütü kullanabilecekleri ve spekülasyon amaçları dışındaki amaçlarla elde tutulan hisse senetleri dışında, söz konusu finansal araçlar için 31.12 itibarıyla yapılan değerleme işlemi neticesinde oluşan farkların tamamının ticari karın belirlenmesinde dönem karı veya zarar olarak raporlanacağı anlaşılmaktadır.

Vergi Usul Kanunundaki hükümler çerçevesinde kullanılması gereken değerleme ölçütlerinden olan "alış bedeli" ve "kısıt getiri" ölçütlerinin kullanıldığı Menkul kıymetlerle ilgili olarak yapılacak değerleme işlemlerinde ise, Muhasebe Standartlarına göre oluşan farklılıklar ticari kardan mali kara geçebilmek için yapılması gereken düzeltmeleri zorunlu kılarken, Vergi Usul Kanununa göre kullanılması gereken bir diğer değerleme ölçütü olan borsa rayicinin "gerçeğe uygun değer" ölçütü ile örtüştüğü dolayısıyla, bu ölçütlerin kullanıldığı menkul kıymetler için yapılan değerleme işlemlerinde ticari ve mali kar farklılığı oluşmadığı görülmektedir.

Benzer şekilde, Vergi Kanunlarında "diğer sermaye piyasası araçları", Standartlarda ise "türev ürünleri" olarak nitelendirilen finansal araçlardan, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında işlem gören vadeli işlem sözleşmeleri için Vergi Usul Kanunun 289 uncu maddesine göre kullanılması gereken "borsa rayici" ölçütü ile Standartlar kapsamında kullanılacak olan "gerçeğe uygun değer ölçütü" örtüşmekte ve vadeli işlem sözleşmeleri için yapılacak değerleme işlemleri neticesinde ticari/mali kar farklılığı oluşmamaktadır.

Ancak diğer sermaye piyasası araçlarından, forward işlemleri, opsiyon ve swap sözleşmeleri için Vergi Usul Kanunu ve Muhasebe Standartlarına göre yapılması gereken değerleme işlemlerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Buna göre Muhasebe Standartları, söz konusu türev ürünlerinin "gerçeğe uygun değer" ile değerlendirilip yapılacak değerleme işlemi sonucunun varlık ya da yükümlülük olarak kaydedilerek, değerleme farklarının gelir/gider hesaplarında raporlanması gerektiğini ifade ederken, Vergi Kanunları açısından bu türev ürünleri, menkul kıymetten ziyade bir kıymet üzerindeki taahhüt veya hakkın kullanımı şeklinde görülmektedir.

Dolayısıyla forward işlemleri, opsiyon ve swap sözleşmeleri için kazanç, sözleşmenin vadesi gelmediği sürece tahakkuk etmemekte ve bu finansal araçlar için dönem sonlarında Vergi Usul Kanunu'na göre yapılması gereken bir değerlendirme işlemi olmadığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKBULUT Akın, Karşılaştırmalı TMS/TFRS- Vergi Uygulamaları ve Sonuçları.
- Doç. Dr Yakup SELVİ, İstanbul Üniversitesi Muhasebe Ana Bilim Dalı, Etkin Faiz Yöntemi ve Raporlamadaki Önemi
 - Hazine Müsteşarlığı GES Tanıtım Kılavuzu.
 - SPK yatırımcıyı bilgilendirme kitapçığı.
 - Prof. Dr. KARAPINAR Aydın, Yrd. Doç. Dr. BAYIRLI Rıdvan, Yrd. Doç. Dr. ALTAY Adem, Yrd. Doç. Dr. BAL Hasan, Yrd. Doç. Dr. BAL Emine Çına. Temel Düzey SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık 16. Baskı
 - Prof. Dr. ÖRTEN Remzi, Prof. Dr. KAVAT Hasan, Prof. Dr. KARAPINAR Aydın, Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları 5. baskı.
- www.imkb.gov.tr
- www.tcmb.gov.tr
- www.vob.org.tr